

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**“YARARLI” ve “ZARARLI” GLOBAL KAMUSAL MALLAR ve
ULUSLARARASI POLİTİK İKTİSADIN İKİ KÖR BIÇAĞI:
GLOBAL REGÜLASYON ve GLOBAL VERGİLEME**

Kamu Tercihi Perspektifinden Uluslararası Organizasyonların Başarısızlığı*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

Öz

Günümüzde global kamusal malların pozitif etkileri ve global kamusal kötülüklerin negatif etkileri öylesine önemli boyutlara ulaşmıştır ki, hiçbir ülkenin bu iyiliklere ve/veya kötülüklerle kayıtsız kalması düşünülemez. Ulus devletlerin tek başına global sorunları çözüme kavuşturmaları mümkün olmadığından sorunun çözümü uluslararası organizasyonların global anarşizmden kurtulabilmek için ortak iş birliği yapmalarına bağlı bulunmaktadır. Ancak kamu tercihi perspektifi tıpkı ulus devletler gibi uluslararası organizasyonların da başarısızlığa uğramasının kaçınılmaz olduğunu açıklamaktadır. Kamu tercihi araştırma programı uluslararası politik iktisadın iki kör bıçağının (global regülasyon ve global vergileme) sorunun çözümünü güçleştirdiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atf (APA): Aktan, C. C., (2022), “Yararlı” ve “Zararlı” Global Kamusal Mallar ve Uluslararası Politik İktisadın İki Kör Bıçağı: Global Regülasyon ve Global Vergileme Kamu Tercihi Perspektifinden Uluslararası Organizasyonların Başarısızlığı, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 14 (2): 132-157., <https://doi.org/10.55827/ebd.1100703>

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Global Kamusal Mallar, Global Sorunlar, Global Regülasyon, Global Vergileme, Uluslararası Organizasyonlar, Uluslararası Politik İktisat, Kamu Tercihi*

Alan Tanımı: *Kamu Ekonomisi, Kamu Tercihi, Uluslararası Politik İktisat*

GLOBAL GOODS, GLOBAL BADS and TWO BLUNT KNIVES of INTERNATIONAL POLITICAL ECONOMY:

GLOBAL REGULATION and GLOBAL TAXATION

Failure of International Organizations from Public Choice Perspective

Abstract

Today, the positive effects of global “public goods” and the negative effects of global “public bads” have reached such significant dimensions that it is unthinkable for any country to remain unconcern to the global problems. Since it is not possible for nation states to solve global problems alone, the solution of the global problems depend on the joint cooperation of international organizations to get rid of global anarchism. However, the public choice perspective explains that there is such a thing of failure of international organizations, just like governmental failure. Public choice reveals that the two blunt knives of international political economy (global regulation and global taxation) complicate the solution of the problems.

Key Words: *Global Public Goods, Global Issues, Global Regulation, Global Taxation, International Organizations, International Political Economy, Public Choice.*

JEL Codes: *F02, F50, F56, H79, H11*

*Uluslararası hukuk profesörü Kont Komarovski anılarında "Her türlü çelişkinin bolca bulunduğu bir zamanda yaşıyoruz," diyor, "her ülkenin basını uluslararası barışın gerekliliğinden değişik tonlarda söz ediyor ve bunu hararetle arzuluyor. Ve şöyle devam ediyor: "Hükümet yetkilileri, resmi ve özel organlar bunu istediklerini açıkça beyan ediyorlar; parlamentoda, diplomatik yazışmalarda, hatta devlet antlaşmalarında bundan söz ediyorlar. Barış herkesin ağzında, buna rağmen hükümetler her yıl daha çok silahlanıyorlar, yeni vergiler getiriyorlar, yeni borçlara giriyorlar, böylece akılsız politikalarımızın hatalarını düzeltmeyi gelecek kuşaklara bırakarak borçlarını büyük ölçüde arttırmış oluyorlar. Söylenenler ile yapılanlar arasında ne keskin bir çelişki var böyle."*²

Lev Tolstoy

1. GİRİŞ

Bu çalışmada kamu tercihi (public choice) perspektifinden uluslararası organizasyonların global kamusal mallara yönelik başarısızlığı tahlil edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak uluslararası ilişkiler, dış politika ya da uluslararası iktisat gibi araştırma alanlarından bağımsız şekilde ilerleyen uluslararası politik iktisat disiplini konusunda kısa açıklamalar sunulacaktır. Daha sonra global kamusal mallar teorisi çerçevesinde yararlı ve zararlı global kamusal malların bir sınıflaması ve bu çerçevede özellikleri ortaya konulacaktır. Ardından kamu tercihi perspektifinden uluslararası organizasyonların başarısızlığı konusundaki başlıca argümanlar özetlenecektir. Uluslararası politik iktisadın iki kör bıçağının (global regülasyon ve global vergileme) da yeterince işe yaramadığı konusunda tespitler sunulacaktır. Çalışma sonuç ve değerlendirmeler ile son bulmaktadır.

2. ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR ve ULUSLARARASI POLİTİK İKTİSAT

Acaba büyük hayallerle kurulmuş olan, düzenli toplantılarında, genel kurullarında, uluslararası konferanslarda sürekli umutlar dağıtan Birleşmiş Milletler (ve bu çerçevede Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, UNHCR; Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu, UNICEF; Dünya Gıda Programı) Dünya Bankası, Uluslararası Göç Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası organizasyonlar bugün geldiğimiz noktada global dünyanın sorunlarına etkili çözümler üretebilmişler midir? Yoksa bu organizasyonlar yeterince işe yaramayan, hayal kırıklığından başka bir şey

² Tolstoy, L. 2009. Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir, İstanbul: Kaos Yayınları.s.119

olmayan gereksiz bürokratik örgütlenmeler midir? Bugün dünyanın içinde bulunduğu kolektif eylem gerektiren global sorunlara ciddi manada çözümler sunmuş uluslararası organizasyonlar var mıdır? Varsa hangileridir?

Günümüzde global kamusal malların (global public goods) pozitif etkileri ve global kamusal kötülüklerin (global public bads) negatif etkileri öylesine önemli boyutlara ulaşmıştır ki, hiçbir ülkenin bu iyiliklere ve/veya kötülöklere kayıtsız kalması düşünölemez. Aslında mesele global sorunların hem içinde yaşadığımız yerküre için hem de insanların barış, huzur ve güvenlik içerisinde yaşamaları için ciddi tehlike ya da tehdit olduğunun anlaşılması ile alakalı değildir. Sorunun temelinde uluslararası organizasyonların global anarşizmden kurtulabilmek için iş birliği ve koordinasyon konularındaki başarısızlıkları yatmaktadır.

Başta Birleşmiş Milletler ve onun bünyesinde oluşturulmuş alt örgütler olmak üzere; muhtelif uluslararası organizasyonların toplantılarında bol bol dilek ve temenniler dile getirilmekte, global sorunların kaynakları ve çözümleri ehliyetli insanlar tarafından hazırlanan bilimsel raporlar içerisinde gayet güzel bir şekilde ortaya konulmaktadır. Peki, o zaman sorun nedir? Sorun uluslararası politik iktisadın bizim düşündüğümüz iyi niyet ve samimiyet çerçevesinin ötesinde işliyor olmasıdır. Örneğin, bir Suriye sorununun bugüne değin çözüme kavuşturulamamış olması rejimi destekleyen ölkelerin samimiyetten uzak davranış ve eylemleridir. Bu terör ya da göç meselesi için de geçerlidir. Öte yandan, uluslararası organizasyonlar iklim değişikliğinin gelecek kuşaklar üzerindeki etkilerini fevkalade güzel işleyen onlarca rapor hazırlamışlardır. Bu raporlar içerisinde ifade edilen çözüm önerileri konusunda ciddi bir görüş ayrılığının olduğunu söylemek de söz konusu değildir. Ancak meselenin gerisinde “ulusal çıkarlar” diye ifade edilen bir iyiniyet eksikliği, ikiyüzlölük, çifte standart ve samimiyetsizlik olunca müzakereler sonuçsuz kalmakta; barış, özgürlük, adalet gibi ideallere ulaşmak mümkün olmamaktadır.

Uluslararası ilişkiler, Dış Politika ya da Uluslararası İktisat gibi araştırma alanları uluslararası sorunların tahlilinde eksik kalmaktadır. Kamu Tercih ve Uluslararası Politik İktisat ise konuyu çok daha etraflıca ve gerçekçi bir şekilde ele almaktadır.

Uluslararası politik iktisat adından da anlaşılacağı üzere iktisat, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerin kesişim noktasında yer alan disiplinler-arası bir araştırma programıdır. Uluslararası politik iktisat, uluslararası siyasetin global ekonomiyi nasıl şekillendirdiğini ve aynı zamanda global ekonominin ulusal ve uluslararası

siyaseti nasıl şekillendirdiğini inceler. Thomas Oatley uluslararası politik iktisadi global iktisadi ilişkilerde kazananlar ve kaybedenler arasındaki amansız siyasi savaş olarak yorumlar (Oatley, 2019:25). Uluslararası politik iktisadın başlıca inceleme konuları uluslararası iktisadi ve siyasi ilişkiler (uluslararası politika ve uluslararası iktisat), uluslararası organizasyonlar, çokuluslu şirketler olarak ifade edilebilir.³

Uluslararası politik iktisat literatürü; uluslararası organizasyonların kolektif eylem sorunlarını çözme konusundaki başarı ve başarısızlıklarını, devletlerin kolektif eylem sorunlarını çözüme kavuşturma yönünde niçin birlikte hareket etmeleri gerektiğini, diyalog ve iş birliğinin yararlarını, müzakerelerin önemini, iş birliği ve koordinasyon konusunda ortaya çıkan mahkûm açmazı (prisoner's dilemma) sorununu, uluslararası ticaretten sağlanacak kazançları, iklim değişikliği ve çevre sorunlarının çözümünün önemini, yoksulluk, adaletsizlik ve göç sorununun tüm ülkelerin refah ve huzuru için bir tehdit ve tehlike oluşturduğunu anlamamıza imkân verecek onlarca, hatta yüzlerce araştırma ile doludur. Uluslararası organizasyonların politik iktisadi ise devletlerin iktisadi çıkarlarını optimize etmek için kurdukları uluslararası organizasyonların kuruluşunu, yapısını ve çıktılarını etkileyen iktisadi ve politik süreçlerin etkileşimini sistematik olarak izah etme çabasıdır (İmren, 2020:2-3). Uluslararası politik iktisat bize uluslararası organizasyonların belki de çözülmesi çok zor ve hatta imkânsız olan kötü yönlerini de görmemize yardımcı olmaktadır.

Uluslararası ilişkilerde zengin ve güçlü ülkelerin hegemonyası uluslararası organizasyonların etkin işlerliğini ortadan kaldıran bir neden değil midir? Bu zengin ve güçlü ülkeler az gelişmiş ülkeleri sömürmekten vazgeçerek onların kalkınmasına izin verecekler midir? “*Ulusal çıkar*” adı altında uyguladıkları politikalar kolektif eylem sorunlarının ortadan kaldırılmasının önünde engel değil midir? Uluslararası organizasyonlar acaba kendilerini kuran devletlerden ne kadar bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahiptirler? Sürekli büyüyen ve genişleyen bu ulusal organizasyonların başarısızlıkları devlet başarısızlığı nedenleri ile bire bir aynı değil midir?

³ Uluslararası politik iktisat konusunda detaylı bilgi için bkz. Gill, 1988; Oatley, 2019; Gilpin, 2001; Cohen, 2008; Balaam, & Dillman, 2018. Gilpin'in kitabı Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bkz. Gilpin, 2014. Türkçe'de uluslararası politik iktisat konusunu yetkin bir şekilde açıklayan bir çalışma İmren (2020) tarafından yapılmıştır. Disiplinin doğuşu, tarihçesi vs. giriş niteliğindeki bilgiler için bkz. Öniş ve Kutlay 2014.

3. GLOBAL KAMUSAL MALLAR TEORİSİNE YENİDEN BAKIŞ

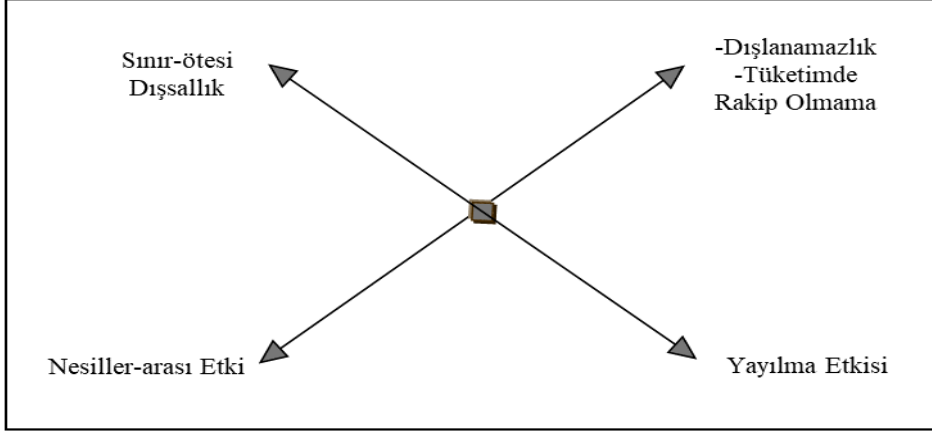
Global kamusal mallar kavramı, ilk olarak 1999 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan *Global Public Goods: International Cooperation in the 21.Century* adlı çalışma ile gündeme gelmiştir. Söz konusu çalışmada global kamusal mallar, faydasının birden fazla ülkeye, bugünkü ve gelecekteki tüm insanlar ve nesillere yayılması ile evrensellik kazanan mallar olarak tanımlanmaktadır (Kaul, Grunberg & Stern, 1999: 2-3). Yapılan bu tanımda iki önemli özelliğin öne çıktığı sonucuna varılabilir. Bunlardan birincisi global kamusal malların faydalarının tüm topluma yönelik olup, dışlamanın söz konusu olmaması ve talepte bulunan bireyler (tüketiciler) arasında rekabetin olmamasıdır. İkinci önemli özelliği ise global kamusal malların tüm insanlığın ortak malı olup, evrensel bir kamusal mal özelliği taşımasıdır.⁴

Dünya Bankası ise global kamusal malları farklı bir perspektifle tanımlamaktadır. Dünya Bankası'na göre global kamusal mallar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak hareketleri ile yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanması için sınır ötesi dışsallıklarla mücadele edilmesine yönelik çabaların toplamıdır. Söz konusu malların arzındaki yetersizliğin ortak bir finansman kaynağı ile çözülebileceği ifade edilmektedir (World Bank, 2001: 2). Dünya Bankası'nın global kamusal mallar perspektifi pozitif dışsallığın yayılmasını ve bunun da tüm dünya ülkelerinin mutabık kalacağı şekilde yapılmasını öngörmektedir. Dünya Bankası global kamusal malların sunumunda temel kriter olarak yoksulluğun azaltılması ve kalkınmanın sağlanmasına odaklanırken; Birleşmiş Milletler daha çok global kamusal malların faydasının bölünemezliği, tüketiminde dışlanmanın söz konusu olmaması ve evrensel olduğu gibi normatif özellikler üzerine eğilmiştir.

Global kamusal malların özelliklerini geliştirdiğimiz şekil yardımıyla açıklamaya çalışalım. Şekil-1'den anlaşılacağı üzere; global kamusal mallarda dışlama söz konusu değildir. Bu mallar sınır ötesi pozitif ve/veya negatif dışsallıklar yaymaktadır. Yayılma alanına bakıldığında belirli bir ülkeyi değil tüm ülkeleri, tüm toplumları ve tüm nesilleri kapsamaktadır. Global kamusal mallar aynı zamanda farklı derecelerde “dışlanamazlık” (*non-excludibility*) ve “tüketimde rakip olmama” (*non-rivalrous*) özelliklerine sahip olan mallardır.

⁴ Global kamusal mallar konusunda detaylı çalışmalar için bkz. Sandler, 1998; Kaul, Grunberg and Stern, 1999a; Kaul, Grunberg and Stern, 1999b; Kanbur, Sandler and Morrison. 1999; Kaul, 2003, 2012; Barrett, 2007.

Şekil-1: Global Kamusal Malların Özellikleri

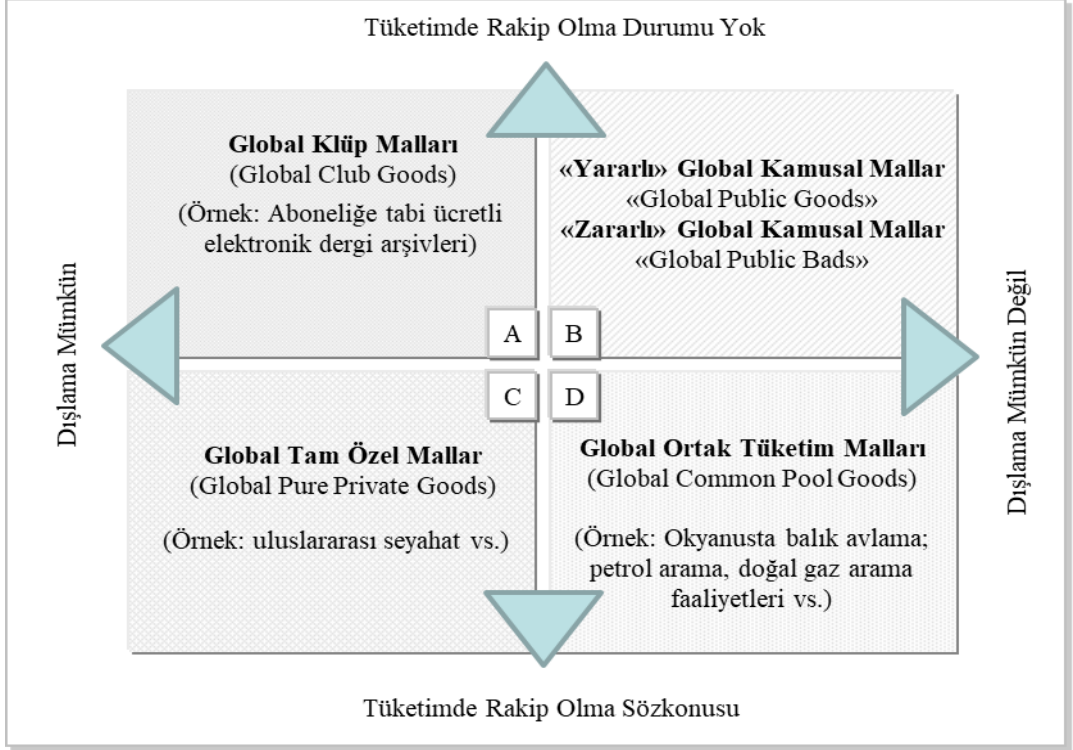
Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Globalleşmenin etkisi ile dünyanın hızlı bir entegrasyon sürecine girmesi global kamusal malların faydasının yayılma alanını ön plana çıkarmıştır. Söz konusu mallar, yayılma alanları itibariyle ulusal ve uluslararası düzeyde olabilmektedir. Ancak global kamusal mallarda yayılan faydadan ziyade çoğu zaman zararların tartışma konusu olduğu ve önem arz ettiği görülmektedir. Zararlı global kamusal mallar (*global public bads*) negatif dışsallıkların sınırlar ötesine yayılmasına ve tüm dünya ülkelerini olumsuz yönde etkilemesine neden olmaktadır. Zararlı global kamusal mallara örnek olarak global ısınma, ozon tabakasının incelmeye, ekosistemin bozulması, hak ve özgürlüklerin ihlali, savaşlar, dijital eşitsizlikler, salgın hastalıklar (HIV, AIDS, Covid-19 ve varyantları vb.), global finansal krizler, global adaletsizlik ve global terör gösterilebilir.

Tüketimde rakip olma ve dışlamanın derecesine göre global kamusal mallar, dört farklı gruba ayrılabilir (Şekil-2). Birinci grupta yer alan global kamusal mallar dışlamanın mümkün olduğu ve tüketimde rekabetin olmadığı mallardır. Bu gruba (A paneli) üyelik ve/veya abonelik gerektiren elektronik dergi arşivleri örnek gösterilebilir. A panelini özellikleri gereği "*global klüp malları*" olarak da adlandırmamız mümkündür. İkinci grupta yer alan global kamusal mallar (B paneli) dışlamanın ve tüketiminde rekabetin söz konusu olmadığı mallardır. Sera gazlarının azaltılması neticesinde temiz bir atmosfere ve sağlıklı bir ozon tabakasına sahip olunması bu konuda örnek teşkil etmektedir. Üçüncü grupta (C paneli) hem dışlamanın, hem de tüketiminde rekabetin mümkün olduğu "*tam özel mallar*" yer almaktadır. Dördüncü ve son grupta ise (D paneli) dışlamanın

mümkün olmadığı ve tüketimde rekabetin söz konusu olduğu “ortak tüketim malları” (*common pool resources*) yer almaktadır. Okyanusta balık avlama; petrol arama, doğal gaz arama faaliyetleri vs. bu çerçevede verilebilecek örneklerdir.

Şekil-2: Kamusal Mallar Tipolojisi İçerisinde Faydalı/Zararlı Global Kamusal Malların Yeri

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Son olarak global kamusal malları sağladıkları faydaları ve neden oldukları zararları esas alarak inceleyebiliriz. Şekil-3’de, muhtelif global kamusal mallara fayda ve zararları yönünden örnekler verilmiştir.

Şekil-3: “Faydalı” Global Kamusal Mallar ve “Zararlı” Global Kamusal Mallar

«Faydalı» Global Mallar (Global «Goods»)	«Zararlı» Global Mallar (Global «Bads»)
{ -Temiz atmosfer -Sağlıklı iklim koşulları -Sağlıklı bir ozon tabakası }	{ -Ultraviyole ışınlar & radyasyon -Global ısınma -Ozon tabakasının incilmesi }
{ -Sürdürülebilir ekosistem -Tükenme tehlikesi altındaki türlerin korunması -Global kaynakların, doğanın ve çevrenin koruma altına alınması }	{ -Ekosistemin bozulması -Türlerin yok olması -Global kaynakların aşırı tüketimi -Doğanın ve çevrenin tahribatı }
{ Evrensel insan haklarının gözetilmesi ve korunması }	{ -İşkence ve kötü muamele -Hak ve özgürlüklerin ihlali vs. }
{ Tüm dünyada barış ve huzurun temini : global barış }	{ -Savaşlar -Katliamlar -Çatışmalar vs. }
{ Tüm dünya uluslarının bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanması }	{ -Dijital eşitsizlik -Dijital kirlilik -Web virüsleri / internet suçları vs. }
{ Global toplumu salgın hastalıklardan koruma önlemleri }	{ Salgın hastalıklara bağlı ölümler (Covid-19 / Omicron / HIV / AIDS / Ebola / Domuz Gribi / Kuş Gribi) }
{ Global finansal istikrarın temin edilmesi }	{ -Global finansal istikrarsızlık; -Global finansal krizler }
{ Global ölçekte adalet, hakkaniyet ve fırsat eşitliğinin tesis edilmesi }	{ -Gelir dağılımında adaletsizlik; -Zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurum; aşırı yoksulluk; -Modern kölelik vs) }
{ Global organize suçlar ve yolsuzluklardan arındırılmış global toplumsal düzenin inşası }	{ -Global suçlar / global terör (Göçmen sorunu; kara para aklama; -Global yolsuzluklar; insan ticareti; uyuşturucu ticareti vs) }

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Toplum tarafından kolektif olarak tüketilen ve toplumdaki tüm bireylere ayrı ayrı fayda sağlayan mallara temiz atmosfer, sağlıklı bir ozon tabakası, evrensel insan hakları, global barış, salgın hastalıklardan korunma vb. örnek olarak verilebilir. Zararlı global kamusal mallara ise sera gazlarının artması sonucunda ortaya çıkan sorunlar (global ısınma, ozon tabakasının incilmesi, ultraviyole ışınlar, ekosistemin bozulması, türlerin azalması ve yok olması vs.) örnek teşkil etmektedir. Salgın hastalıklar, uluslararası düzensiz göç, savaşlar, katliamlar, insan ticareti, uyuşturucu ticareti gibi sorunları da yine “faydalı” global kamusal mallar ve “zararlı” global kamusal mallar kategorisinde değerlendirebiliriz.

4. “ZARARLI” GLOBAL KAMUSAL MALLARIN ORTADAN KALDIRILMASI : REGÜLASYON MU, VERGİLEME Mİ?

Global sorunlarla mücadele bugün için ulusal hükümetlerin tek başlarına alacakları kararlarla ve önlemlerle çözülemeyecek boyutlardadır. Bu nedenle global sorunlara karşı mücadelede global iş birliği kaçınılmazdır. Global düzeyde alınacak karar ve önlemler yanı sıra ülkelerin ulusal düzeyde alacakları önlemler de hiç şüphesiz globalleşmenin olumsuz sonuçlarından⁵ korunmak açısından önem taşımaktadır. Global sorunlara yönelik mücadele alanlarını genel anlamda şu alt başlıklar altında sınıflandırmamız mümkündür (Aktan & Vural, 2003):

-Gelir dağılımda adaletsizlik ve yoksullukla mücadele: Globalleşmeye muhalefetin belki de birincil nedeni giderek artan global eşitsizlikler ve yoksulluk sorunudur.

-Global yolsuzlukla mücadele: Bugün rüşvet ve yolsuzluklar global bir boyut kazanmıştır. Uluslararası düzeydeki rüşvet ve yolsuzluklarla hiç şüphesiz global düzeyde alınacak kural ve kurumlarla mücadele edilmesi gerekmektedir.

-Global ticaret reformu: Globalleşmenin ortaya çıkardığı sorunların çözülebilmesi için global ticaretle ilgili kuralların ve kurumların da yeni baştan düşünülmesinde yarar bulunmaktadır. Uluslararası ticaretin liberalizasyonu konusunda bugüne değin atılan adımlar çoğunlukla gelişmiş ülkelerin lehine olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dünya ticaretinden daha fazla yarar sağlaması için mutlaka yeni önlemler alınması gerekmektedir.

⁵ Globalleşmenin yararları yanısıra maliyetlerini de tahlil eden çalışmalar için bkz. Stiglitz, 2003; Aktan & Vural, 2003; Bauman, 1999; Hirst and Thompson, 1998.

-Global çevre sorunları ile mücadele: Globalleşen dünyada içinde yaşadığımız gezegenin, doğanın ve çevrenin tahribatı çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Global çevre sorunları ile daha etkili bir şekilde mücadele edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Global sorunlara (gelir dağılımında adaletsizlik, yoksulluk, ekonomik krizler, yolsuzluklar, doğanın ve çevrenin tahrip edilmesi vs.) karşı alınan ve alınması gerekli olan önlemleri iki ana kategoride değerlendirmek gerekir. Birincisi global regülasyon, diğeri ise global vergilemedir. Global regülasyon uluslararası organizasyonların uluslararası düzeyde aldığı kararlar ve eylemler bütünüdür ifade eder. Uluslararası iyi yönetim (good governance) bu çerçevede önem arz etmektedir (World Bank. 2000). Globalleşen dünyanın sorunları ile mücadelede hem ülkelerin kendi iç yönetimleri, hem de uluslararası ilişkilerin yönetimi ile ilgili doğru kurallar ve kurumların mevcudiyeti ve fonksiyonel işlerliği son derece önem taşımaktadır. Globalleşme sürecinde hem ulusal devletin yeniden yapılandırılması hem de uluslararası organizasyonların yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır.

Uluslararası sorunlara karşı alınacak ve yürürlüğe konulacak ikinci araç global vergilerdir. Global vergiler “yararlı” global kamusal malların üretilmesi, korunması ve geliştirilmesi için global ölçekte alınması önerilen vergilerdir. Bir başka ifadeyle, global vergiler, “zararlı” global kamusal malların ortadan kaldırılması için uluslararası ölçekte uygulanması önerilen vergilerdir. Bugüne değin literatürde uluslararası kuruluşlar, hükümet-dışı kâr amacı gütmeyen organizasyonlar, araştırmacılar, uzmanlar, bilim insanları tarafından çok sayıda global vergi önerileri gündeme getirilmiştir (Şekil-4). Bunlar arasında sürdürülebilir ekosistem ve çevrenin korunmasına yönelik global vergiler (karbon vergisi, global kaynaklar vergisi, uçak yakıtı, uluslararası taşımacılık vergisi vs.); finansal istikrarın sağlanmasına yönelik global vergiler (tobin vergisi ve finansal işlemler vergisi); dijital işlemler ve eticaret üzerine konulması önerilen global vergiler (dijital işlemler ve e-ticaret üzerinden global düzeyde e-posta ve internet vergisi ve e-ticaret vergisi); sigara, alkol, içki ve kumar gibi maddeler üzerine konulan global günah vergileri (örneğin, global tütün vergisi) sayılabilir.⁶

⁶ Global vergiler konusunda bkz. Mendez, 2001; Bird, 2017; McMahon, 2001; Aktan, Yay ve Taşdelen, 2018.

Şekil-4: Başlıca Global Vergi Önerileri

Sürdürülebilir Ekosistem ve Çevrenin Korunmasına Yönelik Global Vergi Önerileri	<ul style="list-style-type: none">■ Karbon Vergisi■ Global Kaynaklar Vergisi■ Global Havacılık Vergisi■ Uçak Yakıtı Vergisi■ Uluslararası Hava Taşımacılığı Vergisi
Finansal İstikrarın Sağlanmasına Yönelik Global Vergi Önerileri	<ul style="list-style-type: none">■ Tobin Vergisi■ Finansal İşlemler Vergisi■ Spekülasyon Vergisi■ Menkul Kıymet İşlemleri Vergisi■ Sermaye Artışı Vergisi■ Banka İşlemleri Vergisi■ Sigorta Primi Vergisi
Dijital İşlemler ve eTicaret Üzerinden Alınması Önerilen Global Vergi Önerileri	<ul style="list-style-type: none">■ eTicaret Vergisi■ eposta Vergisi■ Bit Vergisi■ Dijital Hizmetler Vergisi■ Global İnternet Vergisi■ İnternet Erişim Vergisi■ SMS Vergisi
Diğer Global Vergi Önerileri	<ul style="list-style-type: none">■ Uluslararası Silah Ticareti Vergisi■ Beyin Göçü Vergisi■ Global Tütün Vergisi■ Global Servet Vergisi■ Milyarder Vergisi

Kaynak: Coşkun Can Aktan (2016), “Faydalı” Global Kamusal Mallar ve “Zararlı” Global Kamusal Mallar, (Yayınlanmamış PPT Sunum)

Önemle belirtelim ki, muhtelif global vergiler konulması ve toplanan vergilerin “zararlı” global kamusal malların (public bads) azaltılması ve/veya ortadan kaldırılmasına tahsis edilmesi fevkalade iyiniyetli önerilerdir. Ancak mesele bu iyiniyetli önerilerin ne ölçüde uygulanabilir olacağıdır. Uluslararası ölçekte global vergiler koymak teorik çerçevede pekâlâ kolay ve uygulanabilir gibi gözükse de pratikte bunun o kadar da basit olmadığı bilinmelidir. Dünya Vergi Teşkilatı (World Tax Organization) adı altında bir yeni uluslararası organizasyon oluşturmak mümkün müdür ya da sorunun çözümüne bir katkı sunabilecek midir? Zengin ve sanayileşmiş ülkelerden daha fazla vergi almak ve bu vergiyi zararlı global kamusal malların azaltılması ve/veya ortadan kaldırılmasına ve aynı zamanda az

gelişmiş ülkelerin kalkınma harcamalarına tahsis etmek yanlış bir fikir değildir. Etik ve adalet açısından da bu gelir transferi fazlasıyla güzel ve iyiniyetli bir fikirdir. Ancak sorun fikirde değil, uygulamadadır. Bugüne değin başta Afrika olmak üzere yoksul ülkelere yapılan dış yardımların söz konusu ülkelerin kalkınmalarına sağladığı net katkının düşünülmediği gibi yüksek olmadığı pek çok ciddi bilimsel çalışma ile ortaya konulmuştur. Global vergi önerilerinin de başarıyla uygulanabilmesinin önünde pek çok engel bulunmaktadır (Aktan, Yay ve Taşdelen, 2018:169).

5. KAMU TERCİHİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARASI POLİTİK İKTİSAT: ULUSLARARASI ORGANİZASYONLARIN BAŞARISIZLIĞI

Kamu tercihi (public choice) adını taşıyan araştırma programının iktisat bilimine yaptığı en önemli katkılardan birisi piyasa başarısızlığına (market failure) alternatif bir devlet başarısızlığı (governmental failure) teorisi geliştirmiş olmasıdır. Kamu tercihi alanında araştırmalar yapan politik iktisatçılar tıpkı ulus devletler gibi uluslararası organizasyonların⁷ da benzer sebeplerle başarısızlığa uğrayabileceğini ortaya koymuşlardır. Kamu tercihi perspektifinden uluslararası politik iktisadın analizini yapan araştırmacılara göre uluslararası organizasyonların başarısızlığa uğramalarının gerisinde yatan sebeplerin başlıcaları şunlardır:⁸

Sahip-vekil ilişkisi. Uluslararası organizasyonlarda doğrudan sahiplik değil, temsil ve vekalet ilişkisi geçerlidir. Hiçbir ülke kendisini doğrudan “*yararlı*” global kamusal malların sahibi olarak görmemektedir. Aynı şekilde hiçbir ülke yaşadığımız yerkürenin ve insanlığın karşı karşıya kaldığı sorunların ve “*zararlı*” global kamusal malların ortaya çıkardığı sorunların çözülmesinde kendisini tek başına inisiyatif sahibi olarak konumlandırmamaktadır.⁹ Öte yandan konuyu sahip-vekil ilişkisi çerçevesinden değerlendiren kamu tercihi iktisatçılarına göre örgütler bir kez kurulduktan sonra kendilerini kuran devletlerden otonom hareket

⁷ Kamu tercihi perspektifinden uluslararası organizasyonların tanımı ve özellikleri konusunda bkz. Vaubel, 2013, 2015.

⁸ Kamu tercihi perspektifinden uluslararası organizasyonların başarısızlığı konularını irdeleyen çalışmalar için bkz. Barnett & Finnemore, 1999; Dreher & Michaelowa, 2008; Frey, 1984, 1997; Vaubel, 1986, 1994, 1996, 2006, 2015 ; Vaubel & Willett , 1991; Tollison & Willett, 1976, 1979; Posner, & Goldsmith, 2003; Dreher & Lang, 2016; Barnett, and Finnemore, 1999; Fratianni, and Pattison, 1982; Frey & Gygi, 1990.

⁹ Uluslararası organizasyonlarda sahip-vekil ilişkisini inceleyen çalışmalar için bkz. Barnett & Finnemore, 1999; Dreher & Lang, 2016; Vaubel, 1986; 2006; Chwieroth, 2013.

etme kabiliyeti kazanırlar ve dolayısıyla bunların devletlerin veya güçlü üyelerinin birer aygıtı olduğu fikriyatı geçerli değildir.¹⁰

Ortak mallar trajedisi. Uluslararası organizasyonlarda kolektif eylemden kaynaklanan sorunlar büyük boyutlardadır. Bu sorunlardan birisi de literatürde ortak mallar trajedisi (tragedy of commons) olarak bilinir (Hardin, 1982; Olson, 1965). Garrett Hardin 1968 yılında yayınlanan “ortak mallar trajedisi (the tragedy of the commons) adını taşıyan makalesinde¹¹ herkesin kullanımına açık ortak tüketim mallarında (okyanuslarda balık avlamak, meralarda hayvan otlatmak, vs.) bir bedel ödemediği kullanım söz konusu olduğundan bireylerin bu mallardan sağladıkları faydayı maksimize etme eğiliminde olacaklarını ve dahası başkalarının da o malı tüketme/kullanma eğiliminin artmasına paralel olarak ortak mallar üzerinde aşırı tüketime yöneleceklerini anlatmaya çalışmıştır. Hardin’e göre başka bireylerin de ortak maldan bedava yararlanmaları durumunda “tüketimde rekabet” ortaya çıkacak ve bunu fark eden bireyler tüketimlerini arttıracaklardır. Bu durum sonuçta kaynakların aşırı kullanımı ve israfı ile sonuçlanacaktır (Hardin, 1968, 2003).

Özetle, ortak mallar trajedisi global kamusal malları ülkelerin aşırı kullanımı sonucu ortaya çıkar. Okyanuslardaki aşırı avlanma buna bir örnek teşkil eder. Aşırı avlanma, kısa vadede herkesin çıkarına olmakla birlikte uzun vadede denizlerdeki balık türlerinin azalması ile sonuçlanır (Demir, 2020:6; Sweeney & Tollison and Willett, 1974).

Mahkûm açmazı. Uluslararası organizasyonlarda kolektif eylemden kaynaklanan sorunlar mahkûm açmazı (prisoner’s dilemma) adı verilen konu ile açıklanabilir. Uluslararası sorunların çözümsüzlüğü özellikle karşılıklı istenmeyen durumların bertaraf edilmesinde ülkeleri iş birliği, koordinasyon ve müzakereye sevk edebilir. Buna karşın global sorunların kompleks hale gelmesi ve iş birliğine ihtiyaç duyulan aktörlerin sayısının artması ülkelerin birlikte hareket edebilme kapasitesini güçleştirir (Snidal, 1985:935-36; İmren, 2020:5).

¹⁰ Bu hususun her zaman doğru ve geçerli olduğunu söyleme imkânı yoktur. Siyasi, askeri ve iktisadi anlamda güçlü olan ülkelerin uluslararası organizasyonların karar alma süreçlerinde daha fazla etkide oldukları bilinen bir konudur. Birleşmiş Milletler’deki daimi üyelerin Güvenlik Konseyi kararlarındaki veto yetkisi bu çerçevede belirtilebilir. Öte yandan zengin ülkelerin muhtelif uluslararası organizasyonlarda yoksul ülkelere yönelik rüşvet anlamını taşıyan yardımlar yaparak oylama sürecinde etkili olmaya çalıştıkları da (oy satın alma) malumdur. Bkz. Kuziemko and Werker, 2006; Carter and Stone, 2015; Vreeland, 2019; Dreher et.all 2014.

¹¹ Orijinal makale için bkz. Hardin, 1968. Makalenin Türkçe çevirisi için bkz. Hardin,2003.

Bedavacılık. Her ülke özellikle “zararlı” global kamusal malların ortaya çıkardığı sorunların başka ülkeler ve özellikle zengin ülkeler tarafından çözülmesi beklentisi içerisindedir. Liberal perspektiften bakıldığında uluslararası ticaretin engelsiz ve kesintisiz işlemesi belli bir alt yapının tesis edilmesini gerektirir. Bu alt yapının tesisi ise tüm devletlerin iştiraki ile mümkündür. Ancak bazı devletlerin bir katkısı olsun veya olmasın bu altyapının diğer devletler tarafından kurulacağı beklentisiyle üzerlerine düşen yükümlülüklerden kaçınması serbest ticareti sağlayacak yapının sekteye uğramasına neden olur (Vaubel, 2006; Demir, 2020).

Organizasyonel büyüklük ve etkinsizlik. Uluslararası organizasyonlar sürekli olarak bütçelerinin ve parasal kaynaklarının yetersizliğinden şikâyet etmektedirler. Oysa söz konusu organizasyonlar sahip oldukları dev bütçelerin çok önemli bir kısmını verimli olmayan büro harcamalarına ayırırlar. Uluslararası organizasyonlar tıpkı ulus devletler gibi sürekli olarak bütçelerini genişletme ve büyütme (bütçe maksimizasyonu) çabası içerisindedirler. Kamu istihdamındaki artış yasasına benzer şekilde uluslararası organizasyonların personel sayılarını sürekli artırma eğilimindedirler (Vaubel, Dreher & Soylu, 2005).

Bürokrasi ve işlem maliyetleri. Ulus devletlerdeki bürokrasi ve kırtasiyecilik aynen ve bazen daha fazlasıyla uluslararası organizasyonlar için geçerlidir (Vaubel, 1996; Grigorescu, 2013). Bürokratik etkinsizlikler işlem maliyetlerinin yüksek olmasına neden olur (Gilligan, 2009).

Merkeziyetçilik. Uluslararası organizasyonlarının etkin çalışmamlarının ana nedenlerinden bir diğeri merkeziyetçi yapılanmalarıdır (Vaubel, 1994).

Şeffaflık ve hesap verme yükümlülüğü. Etkin bir iyi yönetim için gerekli olan şeffaflık ve hesap verme yükümlülüğünün uluslararası organizasyonların işleyişinde her zaman var olduğunu söylemek imkânı yoktur (Grigorescu, 2007).
Menfaatçilik. Uluslararası ilişkilerde “ulusal çıkarların maksimizasyonu” her şeyin üzerindedir. Her ülke öncelikle kendi menfaatlerinin peşindedir; diğer ülke vatandaşlarının mağduriyetleri, karşı karşıya buldukları adaletsizlikler, haksızlıklar, yoksulluk, katliam vs. genellikle ulusal çıkarların çok gerisinde kalmaktadır. (Barnett & Finnemore, 1999:699; Aldenhoff, 2007:240-41; Vaubel, 1986:52).

Müzakere ve iş birliğinde başarısızlık ve organizasyonel ikiyüzlülük. Tecrübeler ışığında uluslararası arenada tarafların ve özellikle devletlerin global sorunları müzakere ve pazarlık yoluyla çözüme kavuşturma konusunda başarılı olduğunu söylemek imkânı yoktur. Müzakereler çoğu kez çözümsüz kalır ve uzun zamana yayılır.¹² Hava trafiğinin kontrolü, suçluların iadesi gibi alanlar daha kolay koordinasyon yapılabilecek alanlardır. Buna karşın uluslararası ticaret veya silahsızlanma gibi derin iş birliği gerektiren anlaşmalar, devletlerin karşılıklı ödünler verdiği ve karşılıklı beklenti içinde olduğu anlaşmalardır. Öte yandan Steinberg'e göre güçlü devletler diğer üyelerin tercihleri hakkında bilgi edinerek onların itirazına mahal vermeyecek şekilde kendi çıkarlarıyla uyumlu düzenlemeler yapma eğilimindedirler. Bu "organize ikiyüzlülük"¹³ üye ülkeler arasındaki müzakere ve iş birliği sürecini olumsuz etkiler ve eşitsizlikler yaratır (Steinberg,2002:360-363).

Adaletsizlik-Eşitsizlik ve Çifte Standart. Uluslararası organizasyonlar içerisinde en önemli yere sahip olan Birleşmiş Milletler neredeyse tüm egemen ulus devletleri içinde barındıran bir yapıdır. Uluslararası barış ve güvenliği tesis etmek, ülkeler arasındaki iktisadi kalkınma ve eşitsizlik sorunlarına çözüm bulmak amacıyla kurulmuş olan bu organizasyonda üye ülkelerin karar almadaki gücü eşit değildir.¹⁴ Birleşmiş Milletler'in en önemli organlarından biri olan Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelerin veto yetkisi ile kendi ulusal çıkarları ve politikaları etrafında hareket etmeleri adaletsizlikten başka bir şey değildir.

Yaptırım gücü olmaması. Uluslararası ilişkilerde üzerinde anlaşılan sözleşmelerin imzalanması tek başına yeterli değildir. Önemli olan imzalanan sözleşmelere bağlı kalmaktır. Uluslararası sözleşmelere imza koyan devletlerin yaptırımdan yoksun ya da yaptırım mekanizması zayıf anlaşmalara riayet etmesini beklemek çok naif bir yaklaşımdır. Otokrasi ya da anokrasi ile yönetilen ülkelerin Bileşmiş Milletler'in işkenceyi önleme ve çeşitli insan hakları sözleşmelerine taraf olmasını bu mantıkla açıklamak mümkündür (Hollyer and Rosendorff, 2011,2012). Bu türden anlaşmalara taraf olmak pratikte bu anlaşmaların yaptırım gücünden

¹² Uluslararası organizasyonlardaki iş birliği ve müzakere süreci konusunda bkz. Oye, 1985; Axelrod & Keohane 1985; Stein, 1982; Snidal, 1985.

¹³ "Organizasyonel ikiyüzlülük" (organizational hypocrisy) kavramı ilk kez İsveçli organizasyon teorisyeni Nils Brunsson tarafından kullanılmıştır. Brunsson'a göre organizasyonel ikiyüzlülük her örgütte vardır. Kararlar ve eylemler arasında tutarsızlık olduğunda veya daha önce belirlenen idealler, değerler veya performans ölçüleriyle çeliştiğinde ortaya çıkar. Brunsson,1989.

¹⁴ Uluslararası organizasyonlardaki karar alma mekanizmaları ve karar alma süreci konusunda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Reinalda, and Verbeek, 2004.

yoksun olmaları nedeniyle ülkelere fazla maliyet gerektirmezken özellikle iç politikada prestij kaynağı olarak görülmektedir (Vreeland, 2008: 70).

6. SONUÇ

"...yirminci yüzyılda uluslararası politik iktisat üzerine çalışmalar ihmal edilmiştir. Siyaset ve iktisat birbirinden ayrılarak analizler yapılmıştır...

*Sonuç olarak, uluslararası politik iktisat, uluslararası politika ve uluslararası iktisada indirgenmiştir."*¹⁵

Joan Edelman Spero

Geleneksel kamu yönetimi ve siyaset bilimi araştırma programları bir disiplin olarak devlet adı verilen organizasyonun işleyişini genel olarak dar bir bakış açısından, sadece kamusal yarar/toplumsal yarar perspektifinden ele alarak inceler. Kamu tercihi (public choice) ise metodolojik bireycilik, rasyonalite ve politik mübadele (catallaxy) ilkelerini esas alarak devlet adı verilen organizasyonun işleyişindeki başarısızlıkları daha gerçekçi biçimde görmemize imkân sağlamıştır.¹⁶ Kamu tercihi alanında çalışmalar yapan araştırmacıların geliştirdiği “devlet başarısızlığı” teorisi kamu yönetimi ve siyaset bilimine farklı bir bakışı açısı ve katkılar sunmuştur. Uluslararası politika (dış politika) ve uluslararası iktisat (dar anlamda dış ticaret) alanlarında araştırma yapanlar ise çok uzun yıllar kamu tercihi bakış açısının sunduğu geniş ufuktan uzak şekilde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Kamu tercihi teorisinin uluslararası ilişkilere bakış açısının temelinde “uluslararası politik iktisat” yaklaşımı hâkimdir. Kamu tercihi tıpkı ulus devletler gibi uluslararası organizasyonların da başarısızlığa mahkûm olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Kamu tercihi perspektifi içerisinde ulus devletler için geliştirilmiş olan “devlet başarısızlığı” teorisinin bir benzeri uluslararası organizasyonlar için de geçerlidir. Sahip-vekil ilişkisinden kaynaklanan sorunlar, mahkûm açmazı, merkezîyetçilik, bürokratik etkinsizlikler, aşırı ve gereksiz harcama ve israflar, çok-uluslu şirketlerin ve diğer çıkar ve baskı gruplarının uluslararası organizasyonlar üzerindeki etkileri, uluslararası çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetleri, ulusal çıkarların ön plana alınarak “yararlı” global malların üretiminin desteklenmesi ya da “zararlı” global malların tüketiminin engellenmesi yönünde alınacak kararların geri plana itilmesi, kararların uygulamaya konulmasındaki gecikmeler, yetki karmaşası, meşruiyet

¹⁵ Spero, 1977:1-2.

¹⁶ Kamu tercihi teorisi konusunda detaylı bilgi için bkz. Aktan, 2019.

sorunu vs. uluslararası organizasyonların başarısız olmalarına neden olan başlıca faktörlerdir.

Kamu tercihi teorisi alanında yapılan araştırmalar global sorunların çözümünde uluslararası politik iktisadın iki kör bıçağının da fazla işe yaramadığını ortaya koymaktadır. Ne global regülasyon ne de global vergileme kolektif eylem sorunlarının, yararlı kamusal malların korunmasının ve geliştirilmesinin ve zararlı kamusal malların ortadan kaldırılmasının etkin bir çözümü bugüne değin olamamıştır.

Birleşmiş Milletler ve onun bünyesinde oluşturulmuş muhtelif birimler ya da girişimler yanı sıra diğer uluslararası organizasyonların kurumsal yapıları, karar alma mekanizmaları, oluşturdukları hukuk kuralları ve regülasyonlar, uluslararası düzeyde kabul gören meşruiyetleri, güç ve yetkileri, karar ve eylemleri düşünüldüğünde ulus devletlerden ayrı bir aktör olduklarına şüphe yoktur.

Birleşmiş Milletler gibi adı büyük, fakat gücü ve etkisi düşük olan uluslararası organizasyonların en başta kurumsal yapıları ve karar alma mekanizmalarının meşruiyetinin sağlanması önem taşımaktadır. Sadece en zengin ve en güçlü birkaç ülkenin egemenliği ve hegemonyası altında bulunan uluslararası organizasyonların tüm dünya milletlerini temsil eden bir kurum olmadıkları aşikârdır. Dolayısıyla adalet ve hakkaniyet temelinde bir meşruiyet sorgulaması yapılması ve meşruiyetin güçlendirilmesi elzem bir reformdur.¹⁷ Bu çerçevede global yönetim (global governance) ilkelerinin yeniden düşünülmesi, dizayn edilmesi, uluslararası organizasyonların görev ve yetkilerinin yeniden ele alınması gereklidir.¹⁸

Mevcut haliyle meşruiyeti sağlam olmayan, yaptırım gücü ve otoritesi zayıf muhtelif uluslararası organizasyonların uluslararası toplumun kangren olmuş yaralarını kesip atmakta çok başarılı olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere uluslararası politik iktisadın iki kör bıçağı

¹⁷ Uluslararası organizasyonların otoritesi ve meşruiyeti konusunda bkz. Hurd, 2008.

¹⁸ İyi yönetim (good governance) devlet yönetiminde temsil, katılım ve denetimin, etkin bir sivil toplumun, hukukun üstünlüğünün, yerinden yönetimin, yönetimde açıklık ve hesap verme sorumluluğunun, kalite ve ahlakın, kurallar ve sınırlamaların, rekabet ve piyasa ekonomisi ile uyumlu alternatif hizmet sunum yöntemlerinin ve nihayet dünyada gerçekleşen dijital devrime (yeni temel teknolojilerdeki gelişmelere) uyumun mevcut olduğu bir siyasal ve ekonomik düzeni ifade etmektedir. Global düzeyde iyi yönetim ilkeleri de ulusal düzeyde ifade edilen ve tanımlanan kavramla paralel düşünülmelidir. Aktan, 2015. Ulusal ve global düzeyde yönetim (governance) kavramı konusunda bkz. Weiss, 2000.

(global regülasyon ve global vergileme) da bugüne değin maalesef etkin çözümler sunamamıştır. Zararlı global kamusal mallarla mücadele edilirken gerekli finansman kaynağının nereden sağlanacağı ve mücadelede hangi aktörlerin rol alacağı konusu bize göre ikincil bir meseledir. Mesele sadece uluslararası parasal transferlere (uluslararası yardımlar) indirgenemez. Az gelişmiş ülkelerdeki kötü yönetimler altındaki devletlere yapılacak uluslararası yardımlar maalesef doğrudan yolsuzluklara kayma eğilimindedir. Öte yandan siyasi, askeri ve iktisadi anlamda güçlü olan ülkelerin kendi ulusal çıkarları etrafında politikaları yürürlüğe koymaları, samimiyet ve iyiniyetten uzak olmaları, adalet, hakkaniyet ve vicdanı geri plana itmeleri global sorunların çözümsüz kalmasına ya da ertelenmesine sebep olmaktadır. Gelişmiş zengin ülkelerin liderlerinin yılda birkaç kez bir araya gelip aile fotoğrafı çektirerek pozlar vermeleri, samimiyetten uzak şekilde el sıkışmaları uluslararası alanda barış, huzur, adalet, iktisadi kalkınma, refah gibi toplumsal amaçların gerçekleşmesine maalesef bir yarar sağlamamaktadır.

Hegemonyacı uluslararası düzenin sahipleri tarafından kurulmuş olan uluslararası organizasyonların statüko sahiplerinin çıkarlarına uygun olmayan reformları yürürlüğe koymaları neredeyse imkânsızdır. Uluslararası organizasyonlar belki de kör bıçak gibi işlevsiz kalması istenen kurumlardan başka bir şey değildir. Uluslararası hegemonyanın çıkarlarına hizmet eden bu kurumlar global anarşizmden bizi kurtaracak hiçbir güce sahip değillerdir. Uluslararası organizasyonlar kör bıçak gibi işe yaramaz, kesmeyen; fakat sürekli barış, özgürlük, adalet için yüksek sesle konuşan samimiyetsiz “*organize ikiyüzlülük*” sergilemekten başka bir şey yapmamaktadırlar.

Açıkça ifade etmek gerekir ki, uluslararası ilişkilerde daima hegemonya ve sömürü hâkim olmuştur. Bugün dünyaya barış, adalet, özgürlük, kalkınma ve refah vaat eden uluslararası organizasyonlar uluslararası güç odaklarının çıkarlarına tamamen teslim olmuştur. Uluslararası güç sahibi beş-on ülke kazananlar, diğerleri ise kaybedenlerdir. Beş büyük güce karşı koyacak ve “*dünya beşten büyüktür*” sloganını yüksek sesle seslendirebilecek ve bu uğurda mücadele edecek ülkeler hangileridir? Hepsinden önemlisi mücadele *Ruhu* nerededir? *Suyun* ya da *Rüzgarın* kuvveti neden ateşi söndürmeye yetmemektedir?

“Beş Güç,” dedi Egwene yumuşak sesle. “Toprak, Rüzgar, Ateş, Su ve Ruh. Erkeklerin en büyük güçler olan Toprak ve Ateş'i kullanmaları adil görünmüyor. Neden en büyük Güçler onların olsun?” Moiraine güldü. “Böyle mi

düşünüyorsun, çocuğum? Rüzgarın ve suyun aşındıramayacağı taş var mı? Suyun ya da rüzgarın söndüremeyeceği ateş var mı?”¹⁹

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. 2015. “İdeal Devlet ve İyi Yönetim: Temel İlkeler, Kurallar Ve Kurumlar”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi , 7 (1) , 50-60 .

Aktan, C.C. 2019. Kamu Tercihi İktisadı ve Anayasal Politik İktisat, Ankara: Seçkin Yayınları.

Aktan, C.C. 2016. “Faydalı” Global Kamusal Mallar ve “Zararlı” Global Kamusal Mallar, (Yayınlanmamış PPT Sunum).

Aktan, C. C. & Vural, İ. Y. 2003. Globalleşme, Fırsat mı, Tehdit mi?, Zaman Kitap.

Aktan, C.C. & Yay, S. ve Taşdelen, S., 2018. “Global Vergi Önerileri”, içinde. C.C.Aktan, Vergileme (Vergi Teorisi ve Vergi Politikası), Ankara: Seçkin Yayınları.s. 149-70.

Axelrod, R. & Keohane, R. O. 1985. “Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies And Institutions”. World Politics, 38(1), 226-254.

Balaam, D. N., & Dillman, B. 2018. Introduction To International Political Economy. London: Routledge.

¹⁹ Jordan, R. 2019. Dünyanın Gözü, Zaman Çarkı, 1. Cilt. (çev. N.Elçi), İstanbul: İthaki Yayınları.s. 194.

Barnett, M. & M. Finnemore, 1999. “The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations”, *International Organization* 53, 4: 699-732.

Barrett, S. 2007. *Why Cooperate?: The Incentive to Supply Global Public Goods*. New York:

Bauman, Z. 1999. *Küreselleşme (çev, A.Yılmaz)*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bird, R. M., 2017. “Are Global Taxes Feasible?”, *International Tax and Public Finance*, 20: 1-29.

Brunsson, N. 1989. *The Organization of Hypocrisy: Talk, Decisions and Action in Organizations*, New York: John Wiley & Sons.

Carter D.B & Stone R.W. 2015. “Democracy And Multilateralism: The Case Of Vote Buying In The UN General Assembly”, *International Organizations*. 69(1): 1–33.

Cohen, B. 2008. *International Political Economy: An Intellectual History*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Demir, İ. 2020. “Devletlerarası Ekonomik İlişkileri Düzenleyen Uluslararası Örgütlerin Politik Ekonomisi: Devletler, Çıkar Grupları Ve Örgüt Bürokrasisi Kısacasında Küresel Yönetişim”, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi • Cilt 15, Sayı 53, Ocak 2020*, ss. 1-35

Dreher, A. & Lang, V. F. 2016. “The Political Economy of International Organizations”, *CESifo Working Paper*, No. 6077, Center for Economic Studies and ifo Institute (CESifo), Munich

Dreher, A. & Michaelowa, K. 2008. “The Political Economy Of International Organizations”. *Review of International Organizations*, 3 (4), 331-334.

Dreher A, Gould M, Rablen M.D, Vreeland J.R. 2014. “The Determinants Of Election To The United Nations Security Council”. *Public Choice* 158(1–2): 51–83

Fratianni, M. & J. Pattison, 1982. “The Economics of International Organizations”, *Kyklos* 35, 2: 244-262.

Frey, B.S. & B. Gygi, 1990, "The Political Economy of International Organizations", *Aussenwirtschaft* 45, 3: 371-394.

Frey, B. S. 1984. "The Public Choice View of International Political Economy." *International Organization* 38(1): 199-223.

Frey, B. S. 1997. "The Public Choice of International Organizations". in: D. C. Mueller, *Perspectives on Public Choice*. Cambridge, Cambridge University Press: 106-23.

Gill, S 1988. *Global Political Economy: Perspectives, Problems And Policies*. New York: Harvester.

Gilligan, J.M. 2009. "The Transaction Costs Approach To International Institutions". In: Milner, H. V. & Moravcsik, A. (Eds.), *Power, Interdependence, and Nonstate Actors in World Politics*. Princeton University Press.

Gilpin, R. 2001. *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton: Princeton University Press.

Gilpin, R. 2014. *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politigi*, İstanbul: Kripto Basım Yayım.

Grigorescu, A. 2007, "Transparency of Intergovernmental Organizations: The Roles of Member States, International Bureaucracies and Nongovernmental Organizations", *International Studies Quarterly* 51, 3: 625-48.

Grigorescu, A. 2013. "International Organizations and Their Bureaucratic Oversight Mechanisms: The Democratic Deficit, Accountability, and Transparency", in: *Routledge Handbook of International Organization*, ed. Bob Reinalda, London: Routledge, 176-88.

Hardin, R. 1982. *Collective Action*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Hardin, G. 1968. "The Tragedy Of Commons", *Science*, Vol 162. Issue 3859. Pp. 1243-48.

Hardin, G. 2003. "Orta Malların Trajedisi", (Çev. Y. Şahin), *Piyasa*, Cilt: 2, Sayı: 1 (Kış 2003), S. 13-26.

Hirst, P. & G. Thompson, 1998. Küreselleşme Sorgulanıyor, (Çev. Çağla Erdem ve Elif Yücel), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Hollyer J.R. & Rosendorff B.P. 2011. “Why Do Authoritarian Regimes Sign The Convention Against Torture? Signaling, Domestic Politics And Non-Compliance”. *Quarterly Journal of Political Science* 6(3-4): 275-327.

Hollyer J.R. & Rosendorff B.P. 2012. “Do Human Rights Agreements Prolong The Tenure Of Autocratic Ratifiers?” *Journal Of International Law Politics* 44(3): 791-811.

Hurd I. 2008. *After Anarchy: Legitimacy and Power in the United Nations Security Council*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Jordan, R. 2019. *Dünyanın Gözü, Zaman Çarkı*, 1. Cilt. (çev. N.Elçi), İstanbul: İthaki Yayınları.

Kanbur, R., T. Sandler & K. Morrison. 1999. *The Future of Development Assistance: Common Pools and International Public Goods*. Policy Essay 25. Washington, D.C.: Overseas Development Council.

Kaul, I. (ed). 2003. *Providing Global Public Goods: Managing Globalization*. Oxford: Oxford University Press.

Kaul, I. 2012. “Global Public Goods : Explaining Their Underprovision”, *Journal Of International Economic Law* 15 (3), 729-750.

Kaul, I. & Grunberg, I., & Stern, M. A. (Eds.). 1999a. *Global Public Goods*. New York: Oxford University Press.

Kaul, I., Grunberg, I. & Stern, M.A. 1999b. “Defining Global Public Goods”, in: I. Kaul, I. Grunberg & M.A. Stern (ed.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21st Century*, United Nations Development Programme (UNDP), New York: Oxford University Press, 2-19.

Kuziemko, I., & Werker, E. 2006. “How Much Is a Seat on the Security Council Worth? Foreign Aid and Bribery at the United Nations”. *Journal of Political Economy*, 114(5), 905-930.

McMahon, F. 2001. *A Global Tax: Unworkable, Unnecessary and Dangerous*, Vencouver: The Fraser Institute

Mendez, R. P. 2001. *The Case for Global Taxes: An Overview*, New York: Expert Group Meeting on Innovations in Mobilising Global Resources for Development, 2-22.

Oatley, T. 2019. *International Political Economy*. 7th ed. London: Routledge.

Olson, M. 1965. *The Logic of Collective Action Problems: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Oye, K. A. 1985. "Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypothesis And Strategies", *World Politics*, 38(1), 1-24.

Öniş, Z. & Kutlay, M. 2014. "Uluslararası Politik Ekonomi", İçinde: Ş. Kardaş ve A. Balcı, *Uluslararası İlişkiler'e Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular*, İstanbul: Küre Yayınları., ss.1-11.

Posner, E.A. & Goldsmith, J. L. 2003. "International Agreements: A Rational Choice Approach". *Virginia Journal Of International Law*, 44(1): 113-144.

Reinalda, B. & B. Verbeek (eds.), 2004. *Decision Making Within International Organizations*, London/New York: Routledge.

Sandler, T. 1998. "Global and Regional Public Goods: a Prognosis for Collective Actions", *Fiscal Studies*, Vol. 19, No. 3, pp. 221-247.

Snidal, D. 1985. "Coordination Versus Prisoners' Dilemma: Implications For International Regimes And Cooperation". *American Political Science Review*, 79 (4), 923-942.

Spero, J.E. 1977. *The Politics of International Economic Relations*, London: Allen and Unwin.

Stiglitz, J. 2003. *Küreselleşme ve Büyük Hayal Kırıklığı*, İstanbul: Plan B Yayınları.

Stein, A.A. 1982. "Coordination and Collaboration: Regimes in An Anarchic" World. *International Organizations*, 36 (2), 299-326.

Steinberg, R. H. 2002. "In The Shadow Of Law Or Power? Consensus-Based Bargaining And Outcomes in the GATT/WTO". *International Organization*, 56(2), 339-374.

Sweeney, R. J. & R.D. Tollison and T.D. Willett, 1974. "Market Failure, the Common-Pool Problem, and Ocean Exploitation", *Journal of Law and Economics* 17. pp. 179-192.

Tollison, R. D. & T.D. Willett, 1976. "Institutional Mechanisms for Dealing with International Externalities: A Public Choice Perspective", in: R.C. Amacher and R.J. Sweeney, eds., *The Law of the Sea: U.S. Interest and Alternatives* Washington, D. C. : American Enterprise Institute.

Tollison, R. D., & T.D. Willett, 1979. "An Economic Theory of Mutually Advantageous Issue Linkages in International Negotiations". *International Organization*, 33(4), 425–449.

Tolstoy, L. 2009. *Tanrı'nın Egemenliği İçinizdedir*, İstanbul: Kaos Yayınları.

Vaubel, R. 1986. "A Public Choice Approach to International Organization." *Public Choice* 51(1): 39- 57.

Vaubel, R. 1994. "The Political Economy Of Centralization and The European Community". *Public Choice*, 81, 151–190.

Vaubel, R. 1996. "Bureaucracy At The IMF and The World Bank: A Comparison Of The Evidence", *The World Economy*, 19, 195–210.

Vaubel, R. 2004. "International Organization", in: *The Encyclopedia of Public Choice*, eds. Charles Rowley and Friedrich Schneider, New York: Kluwer.

Vaubel, R. 2006. "Principal-agent Problems in International Organizations", *Review of International Organizations* 1(2), 125-138.

Vaubel, R. 2013. "International Organizations", in: The Elgar Companion to Public Choice, Second Edition, eds. Michael Reksulak, Laura Razzolini and William F. Shughart, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 451-468.

Vaubel, R. 2015. "Rent Seeking in International Organizations", in: Companion to the Political Economy of Rent Seeking, eds. R. D. Congleton and A. Hillman, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 276-292.

Vaubel, R & T. D. Willett (Eds.), 1991. The Political Economy Of International Organizations: A Public-Choice Approach, Boulder, Colorado.

Vaubel, R. & Dreher, A. & Soylu, U. 2005. "Staff Growth In International Organizations: A Principal-Agent Problem? An Empirical Analysis". In: John-Ren Chen & David Sapsford (Eds.), Cooperative Global Governance By International Institutions: Principles And Challenges. Cheltenham.

Vreeland, J.R. 2019. "Corrupting International Organizations", Annual Review of Political Science, Vol. 22:205-222.

Weiss, F.T. 2000. "Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual And Actual Challenges", Third World Quarterly, Vol 21, No 5, pp 795– 814.

World Bank. 2000. Reforming Public Institutions and Strengthening Governance., A World Bank Strategy, November 2000. Washington DC: World Bank Publication.

World Bank. 2001. Poverty Reduction Strategy Papers: Source Book, World Bank.

World Bank İyi Yönetişim Arşivi : <http://www.worldbank/wbi/governance>